

УДК 159.922.7-053.4:316.47

© Н. О. Юдіна 2021

orcid.org/0000-0002-1545-8730

<https://doi.org/10.33989/2226-4078.2021.2.239979>

ЮДИНА Наталія Олександрівна

*доцент кафедри психології Полтавського національного педагогічного
університету імені В.Г. Короленка*

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ МОТИВІВ СПІЛКУВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ З РІЗНИМ СТУПЕНЕМ ЕМОЦІЙНОГО ЗАХОПЛЕННЯ СПІЛЬНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

У статті представлено результати теоретичного та емпіричного дослідження психологічних особливостей мотивації спілкування у дошкільників, які мають різний ступінь емоційного захоплення спільною діяльністю. У результаті теоретичного аналізу було виявлено, що найпоширенішою причиною вибору дітьми партнера спілкування є привабливість іншої людини як особистості за моральними, діловим або фізичними якостями, прояв до цієї людини симпатії, любові, тобто емоційного ставлення. Водночас було підтверджено потребу у більш детальному практичному вивченні проблеми, адже недостатньо вирішеним залишається питання мотивації спілкування у дошкільному віці, зокрема, вплив ступеня емоційного захоплення спільною діяльністю на цей процес.

Дані емпіричного дослідження особливостей мотивів спілкування дітей дошкільного віку з різним ступенем емоційного захоплення спільною діяльністю засвідчили, що чим вищим є ступінь емоційного захоплення дошкільниками спільною діяльністю, тим вищий ступінь розвитку мотивів спілкування їм притаманний. В якості основних показників міжособистісних стосунків були використані такі параметри, як суб'єктивна значущість однолітка для дитини, яка проявляється у загальному інтересі до інших; спрямованість на однолітка, тобто здатність поступитись, допомогти; здатність до співчуття і співпереживання, а також вибір дитини (надати чи ні допомогу своєму однолітку), ступінь емоційного захоплення діяльністю і знак її вираженості (позитивний чи негативний); характер поведінки дитини, її емоційний прояв, мовні висловлювання.

Було доведено, що ступінь емоційного захоплення дошкільників спільною діяльністю здебільшого співвідноситься з рівнем розвитку у них здатності поступитись та прагнення допомогти. Отже, мотиви спілкування дошкільника з іншими дітьми відрізняють в залежності від ступеня його емоційного захоплення спільною діяльністю, адже нами було виявлено, що чим вищий у дошкільників ступінь емоційного

захоплення діяльністю, тим вищий у них рівень розвитку здатності поступитись та прагнення допомогти.

Ключові слова: спілкування, мотиви спілкування, дошкільний вік, емоційне захоплення спільною діяльністю, здатність поступитись, прагнення допомогти.

Постановка проблеми. Сьогодні спілкування виступає досить важливим елементом людського співжиття та взаємин. Із самого народження людина вступає у різноманітні відносини з оточуючими. Спілкування є необхідною умовою її існування і, разом з тим, одним із основних чинників і найважливішим джерелом її розумового розвитку в онтогенезі.

Потреба в контакті з іншими знаходить вияв уже в дошкільному віці. У процесі спілкування збагачуються емоції, відбувається розумовий, психічний і моральний розвиток дитини. З іншого боку, дефіцит спілкування в дитячому віці негативно впливає на весь подальший розвиток дитини, на формування її як особистості. У цьому контексті актуальності набуває проблема вивчення мотивації спілкування у дошкільному віці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження феномену спілкування були здійснені такими вченими, як Г. М. Андреева, Є. І. Головаха, В. О. Кан-Калік, М. Н. Корнев, А. Б. Коваленко, Л. Є. Орбан-Лембрик, В. В. Москаленко, М. І. Пірен, Т. К. Чмут, В. Т. Циба, Т. С. Яценко та ін. Проблема мотивації також досліджується у психології досить широко (Ю. З. Гільбух, Т. О. Гордєєва, Є. П. Ільїн, Г. С. Костюк, С. Д. Максименко, А. К. Маркова, М. В. Матюхіна, С. Л. Рубінштейн, В. А. Семиченко, Х. Хекхаузен, Ю. М. Швалб, П. М. Якобсон та ін.). Психологічні дослідження онтогенезу мотивації, зокрема, і мотивації спілкування були здійснені такими вченими, як С. С. Канюк, Т. М. Марютіна, С. Г. Москвичов, В. Д. Шадриков та ін.

Проте, незважаючи на велику кількість досліджень цієї проблеми, її не можна вважати повністю розробленою. Зокрема, недостатньо вирішеним залишається питання мотивації спілкування у дошкільному віці, зокрема, вплив ступеня емоційного захоплення спільною діяльністю на цей процес.

У зв'язку з цим можна сформулювати **мету статті**, яка полягає у проведенні порівняльного аналізу мотивів спілкування

дошкільників з різним ступенем емоційного захоплення спільною діяльністю.

Виклад основного матеріалу дослідження. У психології під мотивом спілкування розуміють бажання спілкуватися з певною, але не завжди ясно усвідомлюваною метою. В основі мотивації спілкування лежать певні цілі спілкування (Ильин, 2008).

Мотиви спілкування не завжди статичні, тобто вони можуть змінюватися у ході спілкування. Причинами змін може слугувати вплив співрозмовника, ситуації й умов спілкування. Центральним моментом у мотивації спілкування стає вибір постійного або ситуативного партнера спілкування. Потреба у спілкуванні виникає в ході життя, формується в життєвій практиці взаємодії індивіда з оточуючими людьми. Сама потреба полягає у прагненні людини до пізнання й оцінки інших людей, а через них і з їх допомогою – до самопізнання й самооцінки (Ильин, 2008).

Найбільш поширеною причиною вибору постійного партнера спілкування, зокрема дітьми, за даними багатьох авторів є привабливість іншої людини як особистості за моральними, діловим або фізичними якостями, прояв до цієї людини симпатії, любові, тобто емоційного ставлення (Лисина, Галигузова, n.d.). Так, у дошкільнят прихильність до ровесників забезпечують такі їхні якості, як чуйність, прояв турботи і уваги, справедливості, привітності, врахування інтересів іншого, дружелюбності (Діти і соціум..., 2006). Таким чином, необхідно підкреслити, що потреба у спілкуванні та певна мотивація спілкування все-таки існує. Вона є тільки однією з причин спілкування як виду активності людини.

Отже, питання про наявність у людини власне потреби у спілкуванні, специфічної у порівнянні з іншими соціальними і духовними потребами, залишається відкритим. Це вимагає більш детального практичного розгляду проблеми. З метою вивчення психологічних особливостей мотивації спілкування у дошкільньому віці нами було проведено емпіричне дослідження, у якому взяли участь 50 дітей дошкільнього віку віком від 4 до 6 років.

З метою визначення одного з аспектів просоціальної поведінки дошкільників – здатності поступитись – до програми

дослідження було включено методика «Малюнок» за О. О. Смірною (Смирнова, Холмогорова, 2005). В якості основних показників міжособистісних стосунків тут використовуються наступні параметри: суб'єктивна значущість однолітка для дитини, яка проявляється у загальному інтересі до інших; спрямованість на однолітка, тобто здатність поступитись, допомогти; здатність до співчуття і співпереживання. Узагальнений варіант результатів дослідження поданий у табл. 1.

Таблиця 1

Рівень розвитку здатності поступитись у дошкільників (у %)

<i>Рівень розвитку здатності поступитись</i>	<i>К-сть досліджуваних (%)</i>
Високий	28
Середній	58
Низький	10
Повна байдужість до діяльності однолітків	4

За даними таблиці можемо говорити про переважання у групі дошкільників середнього рівня розвитку здатності поступитись (58 %), тобто тенденції переважно йти назустріч іншим у міжособистісній взаємодії. Також у групі дошкільників значними показниками представлений високий рівень розвитку здатності поступитись (28 %), тобто схильність завжди йти назустріч іншим у міжособистісній взаємодії, допомагати та поступатись їм у спільній діяльності.

Значно менше вираженим є низький рівень розвитку здатності поступитись (10 %), тобто ці діти не схильні у міжособистісній взаємодії та спільній діяльності йти назустріч іншим, поступитись у власних інтересах. Повна байдужість до діяльності однолітків є найменше вираженою серед дошкільників (4 %). Їм непритаманна здатність поступитись, тобто має прояв явище дитячого егоцентризму.

Отже, можемо зробити висновок, що досліджуваним дітям дошкільного віку більшою мірою притаманна здатність поступатись іншим у спільній діяльності.

Наступним етапом роботи було визначення прагнення і бажання допомогти ровеснику як одного з аспектів просоціальності поведінки дошкільників. З цією метою

проаналізуємо результати проведення методики «Головоломка» за О. О. Смірноюю (Смирнова, Холмогорова, 2005). В якості основних показників міжособистісних стосунків нами фіксувалися: вибір дитини (надати чи ні допомогу своєму однолітку), ступінь емоційного захоплення діяльністю і знак її вираженості (позитивний чи негативний); характер поведінки дитини, її емоційний прояв, мовні висловлювання. Узагальнений варіант даних дослідження поданий нижче у табл. 2.

Таблиця 2

Рівень розвитку прагнення допомогти товаришу у дошкільників (у %)

<i>Рівень розвитку прагнення допомогти</i>	<i>К-сть досліджуваних (%)</i>
Високий	24
Середній	52
Низький	18
Повна байдужість до потреби однолітків у допомозі	6

За даними таблиці можемо говорити, що у групі дошкільників переважають показники середнього рівня розвитку прагнення допомогти (52 %). Цим досліджуваним притаманне прагнення часто надавати допомогу товаришам у ситуаціях, що цього потребують, та у міжособистісній взаємодії. Також у групі дошкільників представлений високий рівень розвитку прагнення допомогти (24 %), тому можемо припустити стійку схильність цих дітей допомагати оточуючим у спільній діяльності.

Дещо менш вираженим є низький рівень розвитку прагнення допомогти – 18 %. Ці діти не виявляють схильність у міжособистісній взаємодії та спільній діяльності йти назустріч іншим та допомагати їм. Повна байдужість до потреби однолітків у допомозі є найменше вираженою серед дошкільників (6 %). Їм непритаманне прагнення допомагати товаришам у діяльності, вони байдуже дивляться на ретельні спроби інших дітей вирішити задачу, а деякі навіть зловтішаються з приводу невдач інших дошкільнят.

Отже, можемо зробити висновок, що більшості дошкільників переважно притаманне прагнення допомагати одноліткам у взаємодії та спільній діяльності.

З метою визначення якісних особливостей дитячих відносин до програми дослідження було включено методику «Мозаїка» (за О. О. Смірноюю) (Смирнова, Холмогорова 2005). В якості основних показників міжособистісних стосунків нами використовувались результат вибору дитини, характер її дій, а також ступінь емоційного захоплення діяльністю іншого і її знак (позитивний чи негативний). Узагальнений варіант даних проведення дослідження поданий у табл. 3.

Таблиця 3

Якісні особливості відносин дошкільників у групі однолітків (у %)

<i>Ступінь емоційного захоплення</i>	<i>Досліджувані (%)</i>
Високий	24
Середній	56
Низький	14
Повна байдужість до однолітків	6

За даними таблиці, більшість опитаних дошкільників (56 %) характеризуються середнім ступенем емоційного захоплення. Такі діти захоплені діяльністю однолітків, але значну частину уваги приділяють все ж своїй діяльності. Менш значну групу (24 %) утворюють дошкільники, які характеризуються високим ступенем емоційного захоплення спільною діяльністю з однолітками. Такі діти поділяють почуття однолітків, більше зайняті їх роботою, забуваючи про власні переживання, про свою роботу.

Ще меншій кількості дошкільників (14 %) властивий низький ступінь емоційного захоплення діяльністю однолітків та спільною діяльністю з ними. Суб'єктивна значущість однолітка для таких дітей проявляється у загальному інтересі до інших та спрямованості на однолітка. Найменша кількість досліджуваних (6 %) характеризуються повною байдужістю до однолітків. Їм непритаманна схильність допомогти однолітку, здатність до співчуття і співпереживання.

Отже, можемо зробити висновок, що більшість дошкільників є емоційно захопленими спільною діяльністю з

однолітками, проте більшу увагу схильні приділяти своїй діяльності.

Доцільно визначити характер зв'язку між ступенем емоційного захоплення дошкільників діяльністю та рівнем розвитку у них здатності поступитися та прагнення допомогти. Дані першого етапу порівняльного дослідження подані на рис. 1.

За даними діаграми, серед дошкільників з високим ступенем емоційного захоплення спільною діяльністю 12 % опитаних мають високий рівень здатності поступитися і ще 12 % володіють середнім рівнем розвитку цієї якості. У групі дошкільників із середнім ступенем емоційного захоплення спільною діяльністю 10 % досліджуваних характеризуються високим рівнем здатності поступитися, 44 % – середнім і ще 2 % – низьким рівнем.

Серед дошкільників з низьким ступенем емоційного захоплення спільною діяльністю 6 % опитаних водночас мають високий рівень здатності поступитися, 2 % володіють середнім рівнем розвитку цієї якості і ще 6 % – низьким. У групі дошкільників, які мають найнижчий ступінь емоційного захоплення спільною діяльністю, 2 % досліджуваних характеризуються низьким рівнем здатності поступитися і ще 4 % демонструють повну байдужість до однолітків.

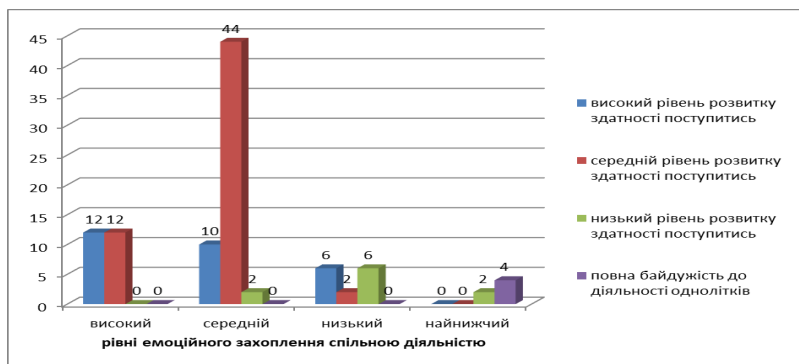

Рис. 1. Аналіз рівня розвитку у дошкільників здатності поступитися в залежності від ступеня емоційного захоплення спільною діяльністю (у %)

Отже, можемо зробити висновок, що ступінь емоційного захоплення дошкільників спільною діяльністю здебільшого співвідноситься з рівнем розвитку у них здатності поступитись.

Дані другого етапу порівняльного дослідження подані на рис. 2.

Як можемо побачити з аналізу даних таблиці та діаграми, серед дошкільників з високим ступенем емоційного захоплення спільною діяльністю 16 % опитаних мають високий рівень прагнення допомогти і ще 8 % володіють середнім рівнем розвитку цієї якості. У групі дошкільників із середнім ступенем емоційного захоплення спільною діяльністю 8 % досліджуваних характеризуються високим рівнем прагнення допомогти, 44 % – середнім і ще 4 % – низьким.

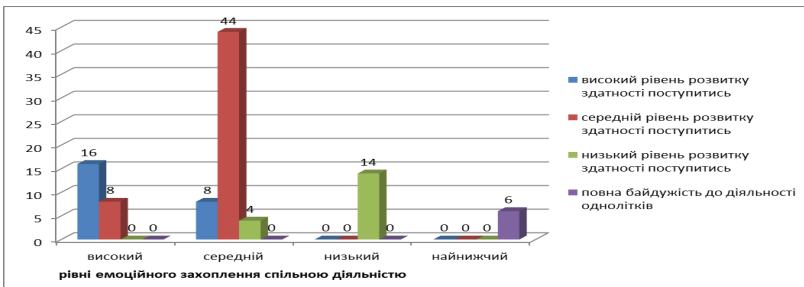

Рис. 2. Аналіз рівня розвитку у дошкільників прагнення допомогти в залежності від ступеня емоційного захоплення спільною діяльністю (у %)

Серед дошкільників з низьким ступенем емоційного захоплення спільною діяльністю 14 % опитаних мають високий рівень прагнення допомогти. У групі дошкільників, які мають найнижчий ступінь емоційного захоплення спільною діяльністю, 6 % досліджуваних демонструють повну байдужість до однолітків.

Отже, можемо зробити висновок, що ступінь емоційного захоплення дошкільників спільною діяльністю здебільшого співвідноситься з рівнем розвитку у них прагнення допомогти, як і на першому етапі дослідження.

Для доведення статистичної значущості зафіксованих відмінностей у рівнях вираження мотивів спілкування дошкільників з різним ступенем емоційного захоплення

спільною діяльністю нами був використаний r_{xy} критерій кореляції Пірсона (Сидоренко, 2002). Детальне обчислення кореляційної залежності проводилося нами за допомогою пакету статистичних комп'ютерних програм IBM SPSS Statistics for Windows, Version 23.0. В узагальненому вигляді дані обрахунку представлені у табл. 4.

Таблиця 4

Характеристика кореляційних зв'язків між мотивами спілкування дошкільників та їхнім ступенем емоційного захоплення спільною діяльністю

Мотиви спілкування дошкільників	Ступінь емоційного захоплення спільною діяльністю
Здатність поступитись	0,360*
Прагнення допомогти	0,406*

За даними таблиці можемо зробити висновок про те, що спостерігається наявність лінійної помірної кореляції між таким мотивом спілкування, як здатність поступитись та ступенем емоційного захоплення спільною діяльністю (0,360) при $p \leq 0,05$, а також між таким мотивом спілкування, як прагнення допомогти та ступенем емоційного захоплення спільною діяльністю (0,460) при $p \leq 0,05$.

Отже, можемо стверджувати, що чим вищим є ступінь емоційного захоплення дошкільниками спільною діяльністю, тим вищий ступінь розвитку мотивів спілкування їм притаманний.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. За результатами дослідження можемо зробити висновок, що ступінь емоційного захоплення дошкільників спільною діяльністю здебільшого співвідноситься з рівнем розвитку у них здатності поступитись. Також ступінь емоційного захоплення дошкільників спільною діяльністю здебільшого співвідноситься з рівнем розвитку у них прагнення допомогти. Отже, мотиви спілкування дошкільника з іншими дітьми відрізняють в залежності від ступеня його емоційного захоплення спільною діяльністю, адже нами було виявлено, що чим вищий у дошкільників ступінь емоційного захоплення діяльністю, тим вищий у них рівень розвитку здатності поступитись та прагнення допомогти.

Проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів проблеми, що вивчається. Перспективи подальших розвідок з обраної тематики полягають у виявленні зв'язку між особливостями мотивації спілкування з однолітками та з дорослими у дошкільників, що може стати предметом наших подальших досліджень.

Список використаних джерел

- Ильин Е. П. Мотивация и мотивы. Санкт-Петербург : Питер, 2008. 512 с.
- Лисина М. И., Галигузова Л. Н. Становление потребности детей в общении со взрослыми и сверстниками. URL: <http://psychlib.ru/inc/absid.php?absid=176957>.
- Діти і соціум: особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку / за ред. А. Богуш та Н. Гавриш. Луганськ : Альма-матер, 2006. 368 с.
- Смирнова Е. О., Холмогорова В. М. Межличностные отношения дошкольников: диагностика, приемы, коррекция. Москва : Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2005. 158 с.
- Сидоренко Е. В. Методы математической обработки в психологии. Санкт-Петербург : Речь, 2002. 350 с.

References

- Ilin, E. P. (2008). *Motivatsiya i motivy [Motivation and motives]*. St. Petersburg: Piter [in Russian].
- Lisina, M. I., & Galiguzova, L. N. (2021). *Stanovlenie potrebnosti detey v obschenii so vroslyimi i sverstnikami [Formation of the need for children to communicate with adults and peers]*. Retrieved from: <http://psychlib.ru/inc/absid.php?absid=176957> [in Russian].
- Bohush, A., & Havrysh, N. (Eds.) (2006). *Dity i sotsium: osoblyvosti sotsializatsii ditei doshkilnoho ta molodshoho shkilnoho viku [Children and society: peculiarities of socialization of children of preschool and primary school age]*. Lugansk: Alma Mater [in Ukrainian].
- Smirnova, E. O., & Holmogorova, V. M. (2005). *Mezhlichnostnyie otnosheniya doshkolnikov: diagnostika, priemy, korrektsiya [Interpersonal relationships of preschoolers: diagnostics, techniques, correction]*. Moscow: Gumanitarnyy izdatelskiy tsentr VLADOS [in Russian].
- Sidorenko, E. V. (2002). *Metody matematicheskoy obrabotki v psihologii [Methods of mathematical processing in psychology]*. St. Petersburg: Rech [in Russian].

N. Yudina

COMPARATIVE ANALYSIS OF COMMUNICATION MOTIVES OF PRESCHOOLERS' WITH VARIOUS DEGREES OF EMOTIONAL ADMIRATION OF JOINT ACTIVITY

The article presents the results of theoretical and empirical research of psychological peculiarities of communication motivation of preschoolers who have different degrees of emotional admiration of joint activity. As a result of theoretical analysis, it was found that the most common reason for children to choose a communication partner is the attractiveness of another person as a personality due to the moral, business or physical qualities, a manifestation of sympathy, love to this person, i.e. emotional attitude. At the same time, the need for a more detailed practical study of the problem was confirmed, because the issue of communication motivation in preschool age, in particular, the influence of the degree of emotional admiration of joint activity on this process, remains insufficiently resolved.

The data of an empirical study of the peculiarities of communication motives of preschool children with different degrees of emotional admiration of joint activity showed that the higher the degree of emotional interest of preschoolers for joint activity is, the higher the degree of development of communication motives they have. Parameters such as the subjective significance of a peer for a child, which is manifested in the general admiration of others; peer orientation, i.e. the ability to concede, to help; ability to empathy, as well as the child's choice (to help or not to help to his or her peers), the degree of emotional admiration of the activity and an indication of its expression (positive or negative); the nature of the child's behavior, its emotional expression, speech, were used as the main indicators of interpersonal relationships.

It was proved that the degree of preschoolers' emotional admiration of joint activity is largely correlated with the level of development of their ability to concede and the willingness to help. Thus, the motives of communication of the preschooler with other children differ depending on the degree of his or her emotional admiration of joint activity, because it was found that the higher the degree of emotional admiration of preschoolers is, the higher the level of development of the ability to concede and the willingness to help they have.

Keywords: *communication, communication motives, preschool age, emotional admiration of joint activity, ability to concede, willingness to help.*

Надійшла до редакції 1.08.2021 р.